I–287

la Revue arménienne HANTE
ouvent des R.R. P.P. Mékhitari

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՁԴՐԴ ՏԱՐԻ

1894

ԹԻՒ 1 ՅՈՒՆՎԱՐ 15

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՋՄԻՒՌՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես	
Նոր Շրջան	3	ԽՄԲ.
Բարձրագոյն կրթութիւնն առ Հայս	9	Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ
Ընտանեկան Նիւթեր	15	ՔԱՍԻՄԻԴՈՒԽՏ
Իմ Մանկական Յիշատակներէս	21	Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ
Թղթակցութիւն	25	ՇԱՇՆՈՒՐ
Շնորհաւորական	28	ՄՈՒՇԱՇ
1893	29	ԽՄԲ.
Լրաքաղ	32	Հ.

ԱՂԴ

Ա. ՄԱՐԳՈՑ *գաւառական այն բաժանորդներուն՝ որոնց տարին (1893) բաժնեգինը չէ ստացած՝ կ'հրաւիրուի իւրեանց պարտքը հատուցանել Խմբագրութեանս մինչև 1894 Փետրվար 28 ին: Այս՝ պայմանաժամէն ետք՝ Խմբագրութիւնս պիտի պարտաւորի դադրեցնել թերթերու առաքումն եթէ իր հրաւէրն անլսելի մնայ:*

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Զազարիս Հայ Ընթերցատան **25** ամեայ յոբելեանի հանդեսն պիտի կատարուի յառաջիկայ Փետրվարի 6/18 ին Ս. Մեսրոպեան վարժարանի մէջ՝ Նախագահութեամբ վիճակիս Առաջնորդ Գեր. Տ. Ներսես Ս. Վ. Ապտալեանցի։

Հեռագիրք, նամակք, եւ ընդհանուր ուղղելի են հետեւեալ հասցէին,

Հայ Ընթերցատուն. — Զմիւռնիա

Cabinet de Lecture Arménien. — Smyrne.

ՏՆՕՐԷՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՀԱՅ ԸՆԹԵՐՑԱՏԱՆ

Ընտանք որ կ'փափաքին իրենց երկերն թերթիս մէջ ծանուցուած տեսնել, կ'խնդրուին որ երկերկու օրինակ խմբագրութեանս հասցնեն։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ՏԱՐԻ ԾԲ 1894-ՌՅԽԴ

Ա. — Բացուած է Բազմավիպի 1894 տարւոյ բաժանորդագրութիւնն տարեկան բաժանորդագինն (10 ֆռանք կամ 4 ռուբլի կանխիկ վճարելի և այլ պայմանք նոյն են։

Բ. — Բազմավիպի ամսական ծաւալը միշտ երեք թերթ է, բայց յաւելուածք ևս կը լինին ըստ պարագային։

Գ. — Բովանդակութիւնն ասելի ճոխ է, և հետաքրքրական՝ նիւթոց զանազանութեամբ, որ են՝ Հայկական. — Բանասիրական. — Պատմական. — Դիցարուեստական (պատկերօք). — Բանաստեղծական. — Գիտական եւ Գիւտ, և այլն։

Դ. — Ամէն ամսոյ սկիզբն բաժանորդաց ձեռքն հասնի, ի բաց առեալ անսկզբնական դէպք։

Ե. — Մեծ. բաժանորդք որք կը ցանկան առաջիկայ տարւոյս պրակները ընդունել, պարտին նորոգել իրենց բաժանորդութիւնը որոշ հասցէիւ կամ առ խմբագրութիւնս և կամ առ Գործակալն*։

* կը խնդրուի ի Մեծ. բաժանորդաց որ յունուար ամսոյ թերթն ընդունելէ յետոյ հանգին յղել բաժանորդագինը եթէ չեն յղած, զի յաջորդից կը դադրեցուի։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1894

Տարուան

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս Էմէք Զապիէ Ճադդեսի Թիւ 61

Այս դրօսալի ու հետաքրքրաշարժ հատորն ունենալ վստահաբար կրնան դիմել Մամուրեան Տպարանն և Պ. Կարապետ Գուլումճեանի խանութն։

ԳԻՆ 6 *ղրուշ արծաթի*

ԲԱՒԱՐԱՆ ԱՆԳԼԻԵՐԷՆԷ Ի ՀԱՅ Վ. Յ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, *յօրինեց հետևողութեամբ, Ո-էդ-էդէ և Ո-էդէ հոյակապ բառագրքոյ, առաւել քան 45,000 բառ, ոճ և այլն։*

Անգլիերէնի ի հայ-աշխարհիկ բառգրքի մը անհրաժեշտ պէտքը ի վաղուց զգալի եղած էր. սոյն պէտքը լիովին գոհացուցած է Անամոլիա գոլէճի ուսուցիչներէն Վ. Յ. Յակոբեան էֆէնտի պատրաստելով իր երկու պաշտօնակցաց ջանկցութեամբ։

Բայց ի սովորական բառերէ և ոճերէ կը պարունակէ նաև «գիտութեանց, արուեստից և գեղեցիկ գրութեանց» վերաբերեալ բոլոր բարբերն և ոճերն, պարզուած իրենց ճիշդ հայերէն համանշանակներով, հետևողութեամբ Ջաֆէնտի, Ալգեբեանի, Նորայրի, Կոլլուեանի և Նուպարեանի Գաղ. Հայ. Անգլ. և Գերմաներէն բառագրոց և գիտական-արուեստական նորագոյն գործոց մանրակրկիտ բաղդատութեամբ, ի հարկին նաև տառաձևերնով։

Սոյն բառգրքին կցուած է նաև. 1. Անգլիերէնի մէջ գործածական գաթձած լատիներէն, գաղիերէն, իտալերէն և այլն ոճեր։ 2. Յատուկ անուանց ցանկ մը՝ հնչումներով. 3. Ջորրական քերականութիւն մը Անգլի-

երէն լեզուի, յորում պարզուած են մանրիկներու դերն և զօրութիւնն, անգլ. հնչման և շեշտերու մասնաւոր կանոններն, համառօտագրութիւնք որ յայժ գործածելի են լեզուին մէջ. 4. Ա.յլ և այլ նշանք, հնչումներն, «մեծ խնամով հայատառ»։

Ամբողջ գործը «փոխանակ 35ի» որ խոստացուած էր՝ 40 թերթ պիտի լինի։ Բաժանորդագինն ևս անդին պարզ կազմ 30 դրշ. լաթ. 35. 40.և 8 ֆրանք, յետ լրանալոյ դինը պիտի ըլլայ՝ 40. 45, և 50։

Փափաքողք պարտին դիմել հրատարակչին Զ. Թորոսեան գրավաճառ. Պոլիս, Պահճէ-Գարու նոր բաստին դէմ թիւ 4. ուր է «մինակ» կեդրոնատեղին գործոյս։ Ա. թերթին նմուշը ձրի կը տրուի գրատուներէն։ Գրքին Ա. մասը, կէսը (20 թերթ) թղթակազմ կը տրուի բաժանորդաց։ Հրատարակուած է 3երդ թերթը և կը մնայ միայն 6 թերթ։

ԿԻՆՆ ԻՐԲԵՒ ԱՄՈՒՍՆՈՎ. — Բրօֆ. Հէումանն Գլէնքէի. Թարգ. Մ. կ. Նազիկեան. կ. Պոլիս տպագր. 3. Մատթէոսեան— Գինն 12 1/2 դրշ։

ԲԺԻՇԿ ՏՕՒԹ. ՍԷՐՎԻՉԷՆ ԷՖԷՆԴԻ. գրեց Տպէթ. ՎԱՀՐԱՄ 3. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ ի բժշկական համալսարանէն փարիզու. վիէննա Մխիթարեան Տպարան. 1893. Գին ֆր. 1. 50։

ՆՈՐ ԸՆԹԱՑՔ ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ յօրինեց ՆՆՈՎՔ ԹԷՅԵԱՆ. ա տարբ. կ. Պոլիս. Տպագր. Նշան կ. Պէրպէրեան. 1892. Գին 5 դրշ.

ԱՌՈՂՋԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ պատկերազարդ. յօրինեց Գ. Ա. ՄԱԼԱԹԵԱՆ. կ. Պոլիս. Տպագր. Նշան կ. Պէրպէրեան 1893. Գին դրշ. 4։

ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ պատկերազարդ. (Բուսաբանութիւն) կ. Պոլիս Տպագր. Նշան կ. Պէրպէրեան 1893. Գին դրշ. 4։

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ի ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ

	Դահեկան	արծաթ
Ջաահիկ (Վ.օլթէր)	5	
Ֆիլսաին (ապառաժ)		
Մկըրտս–Մեղաս, ժան և Բօլէն, Ձերմակ ու Սև (Վ.օլթէր)	4	
Վերմէր (Կէօթէ)	8	
Մենասեանի ապօրին (Տ. Պաճոն)	3	
Ցէվիլյի սափրիչը (Պոմարշէ)	3	
Գալանիք Բարիզի (Էօժէն Սիւ) 8 հատոր . . .	96	50
Հազար ու մէկ գիշերներ 6 » . . .	74	50
Երեք Հրացանակիրք (Ա. Տիւմա) 3 » . . .	36	
Բոան տարի ետք » » 4 » . . .	46	50
Պրաժլոն գերկոմս » » 12 » . . .	115	
Ամօրի » »	16	50
Իվանօէ (Վ. Աքօթ) 3 հատոր	29	
Անիծեալն (*** Աբբայ) 4 հատոր	38	25
Ամուրիի մը երազները (Իք. Մարվէլ)	6	50
Աչխարհի շրջանն ութսուն օրուան մէջ (Ժ. Վերն) .	12	75
Խորհրդաւոր կղզի (Ժ. Վերն) 3 հատոր . . .	28	
Մանկտիք (Շանֆլէօրի)	9	25
Ալեքսիականի մը Յիշատակը	8	
Համառօտ պատմ. Բնական գիտութեան (Ա. Պըքլէյ) .	10	
Մանր վէպեր ու դասեր տղոց համար (ապառաժ)		
Բանալի հայերէն շարադրութեան Բ. տէպ . . .	3	
Գիտելիք ու պարտիք տղոց Դ. տէպ	5	
Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ Մաս Ա. . .	5	
» » » » Բ.		
» » » Հատոր Բ.		
Առաջին Ընթերցարան	2	
Երկրորդ ընթերցարան Ե. տէպ	2	50
Տունէն դուրս Թափէքաճաղ	5	
Իրաւանութիւն Բ. տէպ	5	
Առողջաբանութիւն աղջկանց համար	5	
Ալեվելեան Մամուլ 23 տարուան (1871–1893) . .	1242	
Սառասի Նորը (Օնէ)	5	
Ռերուպակ (Խորպէն)	3	

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՏԱՐԻ

1894

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՋՄԻՒՌՆԻԱ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԹԻՒ 1 15 ՅՈՒՆՎԱՐ 1894

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Մեր աշխարհիկ գրականութիւնն՝ որ ասկից գրեթէ տասնեակ տարի առաջ նոր փուլի (phase) մը մէջ կ՚մտնէր, փուլ մ՚որ կ՚խոստանար լինել բեղմնաւոր ու փայլուն, յանկարծ նահմ և անորոշ կերպարան մը կ՚առնուր և կարծես թէ ի տպառ մոռնալու կ՚սպառնար. Այս հակաբնական այլափոխութեան պատճառները պարտ է փնտռել այլազան պարագայից մէջ, պարագաներ՝ որ յարակցութիւն ունին ոչ միայն արտաքին այլ և ներքին աղդեցութեանց հետ։

Արտաքին աղդեցութեանց կարդէն են ընդհանապէս օտար և մանաւանդ ֆրանսական սովորոյթից և գրականութեան այլակերպ ոճի, ձևի և դրութեան մուտքն մեր ընտանեկան, ընկերական և մտաւորական կենաց

դրեթէ ամեն շրջաններու մէջ, այնպէս որ մեր ակնա-
ւոր դրոշներն անդամ, փոխանակ իբրև հետևելի օրի-
նակ ընդունելու օտարէն ինչ որ հաստատուն և հիմնեղ
մատենադրութեան մ'անկնկելի հիմերը կ'կազմեն, կ'նե-
տուին, առանց ընտրողութեան և հեռատեսութեան,
եւրոպական աշխարհի դրականութեան ալեկոծ ծովը, ուր
քաղեն կուրօրէն դրութիւնները՝ որ թէպէտ՝ իբրև ան-
ցողական, ծանր քննադատութեան առարկայ եղած են
նոյն իսկ անոնց ծնունդ տուող երկիրներու մէջ, վիա-
բուռն կ'թափեն ամեն ուրեք, և հայ ժողովրդեան քիչ
շատ լուսամիտ և ընթերցասէր մասին անխորհուրդ ուղ-
ղութեան այժ և ապէտ մասին նորասիրական հակումնե-
րուն ճամբակ կ'տան նորանշան երկասիրութիւնները ի լոյս
ընծայելով, երկասիրութիւնները՝ որ հետզհետէ ազգային
բնատիպ էութիւնը կ'խանգարեն և օտարոտի դաղափար-
ներու և բարուց յոռեգոյն պտուղները կ'ծաւալեն մինչև
իսկ մութ և աննշան խաւերու մէջ։

* * *

Ա.հա այս իրական, բնապաշտական, ջլախտական դըպ-
րոցներու հետևողութեամբ՝ կ'հրատարակուին և կը
թարգմանուին մեր մէջ այլ և այլ երկեր, վէպ, նորվէպ,
փովէպ, քնավէպ, որոց մէջ կրկին թափն և տպաւորութեանց
մերկութիւնն կ'մրցին կեղծ ոճի և չուայտ բացատրու-
թեանց եղանակներու այլանդակութեան հետ։ Ա.յս մը-
տային մոլեգնութեան, ըստ ամենց ղդայնոտութեան,
վիժմանը ազգային ս և է հարատատ ստեղծութեանց և
բարուց և ոչ մի յատկանիշը կրնար ցոլացնել, այլ՝ ընդ-
հակառակն՝ հայ դրականութիւնը վատթարագոյն եղ-
ծումներու տանիլ հայ ժողովրդեան հետ, մինչդեռ նո-
րերուկ դրագէտներ մշտադալար դաղիներով իրենց
ճակատը բոլորելու կամ իրենց քսակին ոսկւով լեցնելու
հազուագիպ գիւտ մը դատած կ'կարծէին։

Ա.ւելորդ կ'համարուի այս նորանշան դրականութեան
հերոսներն անուանել, քանի որ իրենց վաստակներուն

հետ անկման դատապարտուած են և իրենց մտային կա-
րողութեանց անչահ կիրառութիւնը։

Երբ հայ աշխարհիկ դրականութիւնն այսպէս մէկ կողմէ օտարոտի և միւս կողմէ հակադգային հակումնե-
րու մատնուած՝ անստուգութեան մէջ կ'դեգերէր, հե-
ռանալով օր ըստ օրէ ժողովրդեան յատուկ կեանքէն կամ եկամուտ գոյութեան մը խարուսիկ ցոլացմունքը դառնալով, երբ լուրջ գրիչներ բողոքներ կ'բառնային և դրականութիւնն իր նախկին պարզութեան և ինքնու-
թեան վերածելու ճորձերու հարկը մատնանիշ կ'ընէին, և ահա ներքին յեղակարծ փոփոխութեանց աղետաբեր աղբեցութիւններ այդ բարենորոգման փափաքներուն դադար կ'տային՝ հայ դրականութիւնն մնայուն կամ ա-
պարդիւն դրութեան մը դատապարտելով։

*
* *

Այս յոռեգրկութիւնը վհատութիւն բերաւ բանի-
մեաց և ճարտար գրչեններու, որ մի առ մի ասպարէզէն քաշուեցան, դրիչ, թուղթ ու նշանաւոր ինքնուրոյն եր-
կերու ծրագիրն ի բաց թողլով, և նոյն պահուն լրագ-
րութիւնն սկսաւ կաղն ի կաղ շարունակել նեղ շաւիղ մ'օրմէ ոչ դուրս կրնար ելնել և ոչ ի սպառ հրաժարիլ, քանի որ՝ նիւթական և մտային շահերու աւանդապահ, վտանգի պիտի ենթարկէր իր էութիւնն եթէ պահ մը վարանէր և իր պաշտօնին կարևորութիւնն ուրանար։

Եւ արդարև՝ հետևելի երկու միջոց կար. մին էր դժուարութեանց առջև վհատ՝ անդիր ու անլրագիր մը-
նալ, միւսն էր՝ ծանր ծանր շարժիլ՝ աւելի պայծառ ու նպաստաւոր օրերու յուսով։ Գրականն մեծ, հոյակապ դործերու յօրինումը խնդրէն դուրս էր, այլ միայն օրն օրին ապրիլ մտապէս, չիր ու ցան գրաւոր նշոյլներ արձ-
կել, թռուցիկ, աննշան լուրեր, ղրոյցներ ամփոփել, օտա-
րագիր լուրջ և երբեմն անհամ յօդուածներ համառօ-
տել, թարգմանել և հասարակութեան հաղորդել, տե-
ղական ու պատահական ստէպ անկարևոր անցից ու դար-

ձիւ վրայ մըտածել, մանաւանդ ճիգ թափել ժողովրդեան ընթերցասիրութեան եռանդն ըստ կարի վառ պահել մերթ զուարթաբանական, մերթ վիճական, մերթ չահադրդիռ տեղեկութիւններ հարևանցի չօշափելով և ճըշմարտութեան եզրները քերելով, և ի վերջէ՝ լաւ կամ վատ դասադրեանց տարափ մը տեղալով հրապարակի վրայ, ահա սահմանն որու մէջ կ'պարփակուէր օրագրութեան պաշտօնն և հայ դպրութեան ճգունքը։ Ի հարկէ այս վերջին միջոցը նախամեծար էր քան լուսթիւնն ու անգործութիւնն. և այն մեծամիտ և դժուարահաճ ազդայիններն որ կ'անդոնեն արդի օրագրութեան արտադրանքն իբրև անգոյն և անոգի, եթէ փոքր ինչ ինքնամի առնուն մեր ակնարկած ազդեցութիւններն, անտարակոյս աննկուն ճգանց և յարատևութեան անվրիպելի նշաններ պիտի նշմարեն մեր օրագրական և պարբերականն գրականութեան արդի, թէև անշուք, այլ քիչ չատ օգտաւէտ երևոյթներուն վրայ։

Ադրէն աղէտալի դիպաց խորշակին հայ օրագրութեան թերթերու թիւն անչափ նուազեց և հրապարակի վրայ թողուց միայն Ազբեզեն, Հայրենիք, Մասիս, փոնջը, Ճէրիճեի Շարքնէն, որ իրենց դժուարին պաշտօնը կ'չարունակեն դրեթէ անընդհատ, մինչդեռ մի քանի պարբերականներ՝ ինչպէս Բազմավէպ, Ամսօրեայ Հանդէս, Մասեաց,[1] կ'չանան անվհատ ատատար դանուիլ դրական չարժման՝ իրենց սահմանին մէջ։ Հայ թերթերու այս անձկութիւնն, այս աղութիւնը գաղուս հանրային ընթերցասիրութեան բաղդատմամբ՝ աղէտ մ'է հայոց համար. բայց դոնէ այդ թերթեր գոհացում կ'տան մեր ընթերցասիրական պէտոյից, մինչ կ'կատարեն ինչ որ պարտին, թէ ոչ կ'ընեն ինչ որ ներելի է։ Ահա խնդիր մ'օրու մնաին Ա. Մանուկեան թուխքն ուրիշ անգամ պիտի յայտնէ, առ այժմ բաւա-

[1] Ցաւ է մեզ տեսնել որ Մասեաց, մեզ անցեալ պատճառներով, մի քանի տասն վեր հրատարակութիւն դադրած է։

կան համարելով մի քանի խօսք ըսել իր ընթացքին վրայ։

* * *

Աշխէն չատեր գիտեն, որ Ա. Մ-ը սովորութիւն չունի իր վրայ խօսիլ. կ'ատէ ինքնագովութիւնն որքան ճամարտակութիւնը։ Սակայն կան պարագաներ ուր լռութիւնը յանցապարտութիւն կ'սեպուի. կան ժողովուրդներ որ յետին ծայր մոռացկոտ և ապաշնորհ են, և միշտ նորին, մեծաբանին խնկարկու, հիներուն և համեստներուն գլխուն քարեր կ'նետեն։ Ընենի և մերայինք այդ մտային դանդաղութեան հետ նորասիրութեան հակում մ'որ մենամոլութեան չափ վնասաբեր կ'դառնայ երբ ճարակ կ'դտնէ այս կամ այն լրագրի թշնամական դիտողութեանց մէջ։

Աշխ՝ այսպիսի յարձակումներու ենթակայ դտնուած է մերթ ընդ մերթ Ա. Մ-ը, յարձակումներ՝ որոց չարժառիթը պարտ է վնտռել այն կուսակցական ատելութեան մէջ՝ որ ծնած է ճշմարտութեան հարուածներէն անպատկառ ատութեան դէմ։ Սակաւաթիւ չեն այնպիսի քարոզներ, որ կ'պարծին իրենց գրագիտական տաղանդին վրայ և ինչ որ իրենց չրջանէն դուրս է կ'նշաւակեն իբրև անչահ և ապարդիւն թերթ։ Այս կարդէն է՝ այդ մեծաբաններուն նայելով՝ և մեր թերթին, որու թերութիւնները սակայն ոչ ոք աւելի լաւ կ'ճանչէ քան թէ խմբագրութիւնս։ Միայն հարկ է զանազանել թերութիւններն որ խմբագրութեան յատուկ են և անոնք որ պարագայից արդիւնք են։

Ա. Մ-ը՝ որ իր 24ըդ չրջանը կ'մտնէ՝ ոչ մտնաւոր ընկերութեան մը հիմնած չահադիտական ձեռնարկն է և ոչ խմբագրին համար ապրուստի միջոց մը, խմբագիր մ'որ լոկ հանրային յառաջդիմութեան իւրովանն ձեռնտու գտնուելու յուսով՝ կ'չարունակէ գրելէ մեկ քառորդ դարէ վեր գործ մ'որմէ, թէպ թէ չահ, միայն վնաս

ունի. իսկ եթէ, իր վարձքանայ հակառակ, իր թերթին նոր մշակ մը տալու մտօք ըլլայ փորձերն անարդիւն են մնացած, պատճառն էապէս իր միջոցներուն անձկութիւնն էր։ Եթէ Ա. Մ-ը ունեւոր լինէր, կամ եթէ բաժանորդական ընկերութեան մը հիմնարկութիւնը դառնար, անտարակոյս վաղուց էրիւքեմիականէ վերածուելով՝ ինչպէս կ'արտօնէ իր հրամանագիրն, սկիսի փութով՝ դրելու համակամ՝ Ազգին բանիբուն և ականաւոր դրիչներուն կոչումն ընել դործակցութեան, ուրոյն արժանի վարձատրութիւն մը սահմանելով։ Սակայն ինչ կրնար ընել անհատ մ'որ արդէն իր մանաւանդ դործերով ծանրաբեռնած՝ Ա. Մ-ը. խմբագրութեան և մատակարարութեան դործերու բեռը պլսաւորապէս իր վրայ կ'ծանրանար, եթէ ոչ ինչ որ իր ժամանակը, կարողութիւնն և յատկապէս պարագաները կ'ներէին իրեն ընել, թերթը կանգուն պահելու և եթէ ոչ կարևոր, դէթ երկրորդական դեր մը կատարելու ազգային մտաւորական և բարոյական զարդացման դործին մէջ։

Մ'եթէ յանցանք դործեց, ինչպէս չարաչար ոմանք կ'կարծեն,

Ա.ին թերթ ունի իր պատմութիւնն. ունի իր ծագման, չարունակութեան, ուղղութեան նկատմամբ նպաստաւոր և աննպաստ հանգամանաց նկարագիրն, ինչպէս նաև փայլուն և տխուր օրերն, և եթէ Ա. Մ-ը իր քսանեւամեայ կենաց ընթացքն ի դիր առնու լինի, թերևս անոնք որ քննախնդիր քննադատի պաշտօն կ'վարեն և իրենց ամպոտ բարձրութենէ պատգամներ կ'արձակեն, համոզուին թէ արդարև Ա. Մ-ը ծանր տքնութեանց և զոհողութեանց դնով յաղթած է բոլորել տագնապալից տարիներ և հանիլ այս օրերուն՝ որ իրեն համար չատ պայծառ չեն երևիր։ Սակայն մեր նպատակէն հեռի է յիշիւրել պատմութիւն մ'որ լոկ խմբագրական ինքնասիրութեան և պարծենկոտութեան կրնայ դոհացում տալ և հասարակաց համակրութեան կոչում մը համարուիլ Ոչ այդ դոհացման արժէք կ'ընծայենք և ոչ կարևորութիւն՝

հասարակայ բռնադրօսիկ համակրութեան ցոյցերու, այլ կ'թողունք որ գործն ու գործողն իրենց բնիկ արժանաւօք երեսին հանրութեան դատաստանին առջեւ։

Թմբագրութիւնս փոքր մ'է որ կ'ընէ Ա. Մ՚ն՚ի ամիսն երկու անդամ հրատարակելով, և կ'յուսայ ընդունիլ գրաւոր և նկարչական աշակցութիւն Աղդին անուանի գրագէտներէ և ընթերցասէր բաժանորդներէ։ Իր սրտագին շնորհակալիքը կ'յայտնէ այն օրադիրներուն որ հաճեցան քաջալերել մեզ այս վսեմ հաստատութեան համար։

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ

ԱՌ ՀԱՅՍ

Երբ անոնք որոնք տակաւին կը հաւատան թէ մարդս — որ դրախտէն մեկնեցաւ — դէպ ի նոր դրախտ մը կ'ընթանայ, երբ ըսուածէ կոչուած երանելի մարդիկ — որոնք ընտանիքի մը կամ ընտանեաց խումբի մ'առաջնորդութիւնն ունին — իրենք իրենց հարցնեն թէ տակաւին ինչ ընելու են որպէս զի մարդս աւելի լաւ ըլլայ ու հողն առաւել արգասաբեր ու բնութեան դէմ պայքարն առաւել հեշտին և արդիւնաբեր, ևս, ևս, ևս, այս հարցումներուն ամէն մէկին ալ բառ մը կուգայ իրենց չրմունքին վրայ. — դրախտ. — ո՛չ, դրախտը նպատակն է, բարօրութիւն և երջանկութիւն վախճաններ են. միջոցն այդ նպատակին հասնելու, միջոցն այդ վախճաններն իրացնելու, միջոցը... դպրոցն է։

Դպրոց. ահաւասիկ մոգական բառը։

Դպրոցի տեսակները շատ են։ Հայք դեռ ամէն տեսակները չունին։ Այլ երկու գերազանց տեսակները վերջին տարիներս ունեցանք. Մանկապարտէզն ու նեղրոնական վարժարանն։

Այս երկու հաստատութեանց հիմնարկութեանը ետքը դժբաղդաբար վրայ վէմ կայ տակաւին, — որպէս թէ նախապատմական կամ նախադիր ժամանակայ հաստատութիւններ ըլլային ինն

եւտաներորդ դարու վերջին քառորդին մէջ առ Հայս կամ առ Թրքահայս սկզբնաւորած այդ նախնագոյն աստիճանի. — վերին աստիճանի վարժոցք՝ Ո՛չ Ներսէս Վարժապետեանի ո՛չ Տիկին Մատակեանի փառքը նսեմացուցած պիտ ըլլանք անշուշտ, յիշելով թէ Ռուսահայ մանկավարժուհիէն առաջ ի Պոլիս մանկանց պարտէզ հաստատուած է, և թէ Հոգելոյս Պատրիարքէն առաջ ու Հոգելոյս Պատրիարքին հետ Ազգային Կեդրոնական վարժարանի հիմնարկութեան աշխատողներ եղած են — նոյն իսկ վարժապետաց ու մանաւանդ վարժապետաց դասէն։

Փափաք յայտնելով թէ Մայրաքաղաքիս բոլոր թաղերն ալ ունենան իրենց մանկապարտէզը (բազմամարդ թաղեր իրենց մանկապարտէզներն) և Գում-Գարու ալ իր Կեդրոնական վարժարանն, այժմ պիտի գրազիմ Ղալաթիոյ Կեդրոնական վարժարանով՝ որ ազգային բարձրագոյն կրթական հաստատութիւնն է այսօր։ Ընթերցողք գիտեն թէ պաշտօն չունիմ այլևս այդ վարժարանին մէջ, և վերստին հոն պաշտօն ունենալու ալ հետամտութիւն չունիմ։ Ուստի քննադատութիւնս առանց կանխակալ կարծեաց պիտի կարդան, մանաւանդ երբ յիշեն թէ Կեդրոնական վարժարանի մէջ պաշտօնավարութեանս միջոցին ալ հրապարակի վրայ համարձակած եմ քննադատել զայն՝ նոյն իսկ բուռն ստգտանելի լեզուով, և երբ իմանան թէ Պատուարժան Ինամակալութեան ու Տեսչութեան քանիցս գրաւոր ու բերանացի դիտողութիւններ ըրած եմ ինչ ինչ կէտերու վրայ։ Այն պատճառելի ըրքան համակրելի մասնոյն ըրքան ալ չնորհաւորութիւններ ու չնորհակալութիւններ սպասէին ինքս յաւէտ իր ահա եօթնամեայ անձնուէր ջանիյ ու խանամոյ համար։

Կեդրոնական վարժարանին վրայ ընելիք դիտողութիւններս հինգ գլուխներու կը բաժնեմ.

Ա. Ինամակալութեան կազմութիւն.
Բ. Ուսումնական կանոնագիր.
Գ. Ուսուցչաց ընտրութիւն.
Դ. Կարգապահութիւն.
Ե. Դիրք ու չէնք դպրոցին։

Ա

Ազգային Կեդրոնական վարժարանի Ինամակալաց Ժողովոյն

կազմութեան մէջ Ազգային Վարչութիւնն երկու կարևոր կէտեր անտեսած է։

Նախ ժողովրդային ծագում ունեցող այլ բարոյապէս ձեռնհաս դասի մը գոյութիւնն աղին մէջ. դաս որ ընդհանրապէս մեզ կը մատակարարէ մեր եկեղեցականներն՝ այդ ամենք խնամակալութեան ժողովոց ու նոյն իսկ Վարչական բարձրագոյն ժողովոյ նախագահութեան կը կոչուին։ Ա՛յն ազգերն ուրոնց կը հետևինք կամ հետևիլ կը նկրտինք քաղաքակրթութեան ուղւոյն մէջ, ժողովոց կազմութեան պահուն ընտրելիներու վրայ արժանիքէն տարբեր հանգամանք չեն որոներ. յետին վաստարանն որպէս առաջին սեղանաւորը կամ պաշտօնեան վարչապետ կը կոչուին հաւասարապէս, — ուսուցիչք ընտրելեաց դասէն չը վտարելով՝ ընդհակառակն նոր աշխարհի մէջ հասարակ արհեստաւորք իսկ ընտրելեաց ցանկին մէջ կը մտնեն ու նոյն իսկ հանրապետութեան նախագահութեան բարձրագոյն բարձին անարժան չեն համարուիր, երբ արժանաւորութիւն ունին։ Մենք ընդհանրապէս եկեղեցականաց համար բացառութիւն կ՚ընենք խնամակալութեանց կամ Վարչական ժողովոց կազմութեան մէջ. միմէ սքեմը կ՚աղնուացնէ՞ կամ կ՚աղնուացուցանէ՞. կամ թէ միայն սքեմը կ՚աղնուականացնէ։ Մեր տոհմային բարուց ու մեր հետևած կամ հետևիլ յաւակնած ժողովուրդներուն օրինաց հակառակ, ժողովրդային դասն անտեսուած է դրեթէ միշտ՝ չորս հինգ խնամակալութեանց կազմութեան մէջ զորս ունինք։ Այդ դասն այսօր և ոչ ներկայացուցիչ մ՚ունի Ազգային կրթական բարձրագոյն հաստատութեան խնամակալաց ժողովոյն մէջ. և միակ ներկայացուցիչ մը դնելով հոն, Ազգային Վարչութիւնն արդէն կատարեալ գոհացում տուած չէր ժողովրդեան արժանապատուութեան զգացման։

Մեր վարիչ ժողովոց կազմութեան նախագահող այս խըստաշունչ օդին այնքան աւելի կը դատապարտենք ոչքան, այո, մեր տոհմային բարուց քայքայման կը սպառնայ այն։ Մեր անցեալ եկեղեցին բոլոր դասերն իր ծոցին մէջ կը հաւասարեցնէր, և առ Հայս եկեղեցւոյ չրջանակէն դուրս ձգուած չէ ըըսըրսյն՝ ուր տնանկ ու մեծատուն նոյն գրասեղանին վրայ կը բազմին ու նոյն սեղանին վրայ կը կերակրուին։ Ս. Ներսէսեան վարժարանն երթալու համար ես եկեղեցւոյ մէջէն կ՚անցնէի. դպրոց երթալու համար եկեղեցւոյ մէջէն անցած են Բարունակ

Ա.վրաչին զաւակն և Աղաթօն Լիֆէնտին և Տիրացու Պօղոսն — և վարժապետեանին վարժապետը Մամուրեան՝ Տեսուչ յայնժամ Ս. Ներսէսեան վարժարանին. նոյնպէս և Ազգային վարչութեան մեծանուն խորհրդականն ալ՝ որ Ուսումնական խորհրդոյ Ատենապետեան է միանգամայն: Դպրոցն ամեն թաղի մէջ եմէ նիւթապէս անմիջական հաղորդակցութիւն չունի եկեղեցւոյն հետ, այլ ամենուրեք առ Հայս դպրոց և եկեղեցի բարոյապէս անանջատ են իրարմէ յաւէտ: Եւ մինչ ժողովրդեան ձայնն է որ կը կոչէ եկեղեցւոյն մէջ, մինչ ժողովրդեան զաւակն է որ ընդհանրապէս կ'ասոյանէ վարժարանին մէջ, բարձրագոյն վարժարանի մը կամ բարձրագոյն վարժարանին կրօնակրթական դործոց անօրինութեան համար ժողովրդային ծագում ունեցող այլ բարոյապէս ձեռնհաս մարդիկ ինչո՞ւ զանց առնուին: Այդ մարդոցմէն չատեր չատ անգամ անգամ կ'ընտրուին Մեծաշեալ Ընկերութեանց Տնօրէն ժողովոյն, մարմին՝ որ ոչ նուազ մեծ պաշտօն մը կը կատարէ քան Ազգային կեդրոնական վարժարանի խնամակալութեան ժողովը: Արդ, ժողով մը՝ որ խնամակալութիւն անունն առած է՝ օրինապէս կամ հարկաւորապէս պէտք է որ ապնուպետական կամ արծաթապետական կազմութիւն ունենայ: Կը հարցնենք. այդ օրէնքն ո՞վ դրաւ, կամ այդ հարկն ինչ բան յառաջ բերաւ:

Երկրորդ՝ Ազգ. Վարչութիւնն Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի խնամակալութեան ժողովոյն կազմութեան մէջ անտեսած է՝ կրնանք ըսել՝ չեռնահասութիւն խնդիրը: Դպրոցի մը հսկողութեան կոչուող մալ մին մը բնականարար երկու դործ ունի. մատակարարութիւն ու վերատեսչութիւն: Ուսոյն և ուսի հոդաբարձութիւն և մանաւանդ խնամակալութիւն իրօք իր մէջ ունի կրկին ժողովներ, որոց մին մատակարարութեամբ կ'զբաղի ու միւսը բուն իսկ կրթութեամբ: Արդ, երբ Ազգային Վարչութիւնը՝ խնամակալութեանց մէջ՝ մատակարարութիւն չըրած կամ մատակարարութեան անյեռնհաս մարդիկ ի պաշտօն չը կոչելու խղճամտութիւն ունի, կրթական մասին համար այդ խղճմտութեան է՞ր կ'երանայ՝ վարժապետներ պատրաստելու սահմանուած հաստատութեան մը խնամակալաց-ժողովոյն անդամակցութեան յարմարադոյն դատելով կրթութեամբ մասնաւորապէս կամ դործնականապէս զբաղած՝ ի մի բառ անյեռնհաս անձեր: Անտարակոյս ուսեալ, զբաղէտ, դիտուն անձինք չեն պակսիր Ազգային կեդրոնական վարժարանի խնամակալութեան

ժողովոյն մէջ, այլ միակ անձ մը կայ հոն որ վարժապետ ըլլայ, Յովսէփ Եուսուֆեան էֆէնտի։ Եւ Յովսէփ Եուսուֆեան էֆէնտիի հանգամանքն հայ վարժապետի մը հանգամանքը չէ բոլորովին։ Մեր ազգային աղքատ վարժարանք Պետական բարձրագոյն վարժարանաց հետ չեն համեմատուիր։ այլ է Օսմանեան, այլ է թաղային հայ վարժարանի մը մէջ ուսուցչութիւնն։

Եւ, կեդրոնական վարժարանին աշակերտաց դժբաղդութենէն, պատահեցաւ որ այդ միակ վարժապետ անգամն՝ որ ճշմարտապէս դիտուն և ամենայն յարգանաց արժանի երիտասարդ մ՚է՝ իրրև դիտուն ամենէն դրական այլ ի գործնականին (գէթ այս մասին) ամենէն վերացական մարդն ըլլայ։—Դէպք մը յիշեմ այս առթիւ։ Գիշեր մը Գատրգիւղ Հազարեանց տունն հաւմախմբուած էինք։ զարգացիմայ երիտասարդութեան խօսակցութեան նախասիրական նիւթեր են անշուշտ գեղարուեստ ու գիտութիւն կամ գրականութիւն, բայց այդ պատուական ընտանեաց մէջ՝ որ ողբացեալ տեսն այնքան հոգածութիւն ունեցած է թաղային և ընդհանուր ազգին մանկտւոյն դաստիարակութեան համար՝ աւանդութեամբ յաձախակի կը խօսուի կրթութեան վրայ։ Խօսքը կեդրոնական վարժարանի մրայ եկաւ, որոյ խնամակալ էր ներկայիս մէջէն Մոստիչեան էֆէնտին և որոյ ուսուցիչ էի ես յայնժամ։ Սկսայ քննադատել վարժարանին ծրագիրն, ուր անհամեմատ տեղ մը կը տրուէր քանակագիտութեանց, մինչդեռ գրական ու գիտական ուսմունք պարտ էին հաւասարապէս բաշխուած ըլլալ գոլորոյն մը մէջ՝ որ միակն էր (Պէրպէրեան մասնաւոր վարժարանին հետ) Ազգին մանկտւոյն բարձրագոյն երկրորդական կրթութիւն մը տալու և դրական ու գիտական մասնագիտութեանց պատրաստելու — փափաքողներուն։ Ինձ մայնակցեցան մասնաւորապէս Տիգրան էֆէնտի Կամսարական։ Մոստիչեան էֆէնտի պաշտպանեց ծրագիրն այնպիսի բացատրութիւններով՝ որոնք աւելի պատճառք մ՚էին խօսակցութիւնը փակելու,—քանզի մեր բացատրութիւններն ալ աւելի պահանջումներ էին՝ ընդմէջ։ Ապա (նախկին պաշտօնակիցս ինձ պիտի ներէ այս անդադրնատահութեանս, ես իրեն չատ բան ներեցի) Մոստիչեան էֆէնտին ինձ առանձին խոստովանեցաւ թէ ներքնապէս համակարծիք էր ինձ հետ, այլ թէ՝ իրրև խնամակալ՝ պարտէր խնամակալութեան անօրինութիւններն ի հրապարակի պաշտպանել ըսէ։ — Երբ Պատուարժան խնամակալը խնամակալութեան

կ՚ըսէր, գիտէք ով կը հասկնար Խնամակալը, Յովսէփ Նուսուֆեանէ ձկնոտին. քանզի կեդրոնական վարժարանի Խնամակալութիւնն իւր այդ գիտուն անդամակցին նախագործութեամբ — և Դեր-Ատեենպետ Յարութիւն Նորատունկեան վիճենտիի ազդեցութեամբ — է որ ինքն իրեն ներեց Ազգային վարչութեան իրեն ի գործադրութիւն տուած կանոնագրին հիմնապէս փոխել, ինքեան վերապահելով — գլխաւորապէս այս տողերը գրողին ազդեցութեամբ — հին երկրջեան կանոնագրին՝ վերջին չրջանին երկիւղածութեամբ՝ վերադառնալ ազգային մէջ։ Երկու ամիս առաջ, տարեկան Տեղեկագրոյն մէջ Խնամակալութիւնն ինքնիրեն ջերմապէս կը խնդակցէր որ ուր ուրեմն կատարած էր այդ բարեկարգութիւնն։ Ես ալ ինձ ջերմապէս կը խնդակցիմ որ, իմ գաւառներուս մէջ միշտ անկախ, պաշտօնավարութիւնս աչքս առնելով՝ կեդրոնական վարժարանին մէջ ու կեդրոնական վարժարանէն դուրս «ամեն առթիւ» քննադատեցի երկրորդական ճանաչուած կրթութիւնն (enseignement secondaire spécial), որ քանի՛ տարի կեդրոնական վարժարանի բոլոր տղայոց առ հասարակ արուեցաւ։ Եւ հիմայ կը համոզուիմ — Տեղեկագրին ընթերցանէն յետոյ — թէ Ազգային կեդրոնական վարժարանի Խնամակալութիւնն որքան անկեղծ կամ որքան արդար էր այն պաշտօնագրոյն մէջ, որով՝ վարժարանէն հրաժարականս «ցաւօք ընդունելով»՝ առ վարժարանն ամեն առթիւ մատուցած ծառայութեանցս համար ինձ շնորհակալութիւն կը յայտնէր»։ Ես ալ, որ արդար ըլլալու մասին մարդէ՛ վար չը մնալու յանակնութիւնն ունիմ, սիրտ յայտարարեմ այսօր՝ իմ բոլոր քննադատութիւններէս յետոյ՝ թէ Յովսէփ Նուսուֆեանի փառքը սիրոյ ըլլայ գրական կրթութեան դէմ հակագործութեան գլխաւոր գործակ հանդիսանալը։

Ե. ՏԻՄՈՒՐԻՊԱՇԵՆՑԻՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆԻՇԵՐ

ԹԷ Ո՞Վ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

ՈՐ ԵՍ ՁԱՇԱԿԻՍ ՅԱՐՄԱՐ ԱՄՈՒՍԻՆ ՄԸ ԶԵՄ ԿՐՑԱԾ ԳՏՆԵԼ

Հիմակ որ հարս եղած եմ, ու մէկ քանի գաւակաց ալ մայր, աղատ ո՛և է նկատումէ կրնամ հաղորդել ձեզ, ինչ որ երկար տարիներու ընթացքին մէջ մթերած էի սրտիս խորերը, առանց և ոչ մէկուն յայտնել կիջնանելու։

Սակայն հարս եղած եմ ըսելովս, չը կարծէք որ պարծենալ ուզեմ այս վիճակիս վրայ, — ո՛չ, ամենևին ո՛չ, որովհետև հարս եղած եմ, չէ թէ սրտիս կոչմանը հետևելու, այլ պարզապէս բնութեան մէկ օրէնքը գործադրելու և հարս եղա՝ ըսել տալու համար։

Եւ ո՞վ է պատասխանատուն, որ ես չեմ կրցած իմ բազձանացս ու ճաշակիս յարմար ամուսնութիւն մը կնքել։

Բնութիւնը չեմ կրնար մեղադրել այս մասին, որովհետև այնպիսի արտակարգ գեղով մը օժտած էր զիս, որ ամէն մարդ կը հիանար վրաս, և ոչ ալ ծնողքս, որք կարելիութեան սահմանին մէջ ամէն ջանք չէին խնայած իմ դաստիարակութեանս համար։ Մայրենի լեզուէս զատ՝ երեք հատ ալ օտար լեզու սորված ըլլալով՝ ամենուն սքանչացում կ'ազդէի թէ գրելու և թէ խօսելու մէջ ունեցած հմտութեամբս։ Եւ սակայն, հակառակ այսչափ ձրից, ստիպուած եմ խոստովանիլ որ, զոհուած եմ, այո՛ զոհուած, այնպիսի ամուսնոյ մը, որ քալօրովին իմ հակապատկերս կ'կազմէ, թէ՛ տարիքի, թէ՛ դաստիարակութեան, թէ կազմուածքի և թէ ճաշակի մասին։ Այս տողերը գրելով մխաղիր չեմ սակայն ամուսինս պարսաւել, և ի՞նչ իրաւամբ, երբ խեղճ մարդն ալ դուջէ ինձ չափ, և կարելի է ինձմէ ալ աւելի զոհուած է այս անյարմար ամուսնութեան, որովհետև ի՞նչ երջանկութիւն կարելի է գտնուել երկու կենակիցներու միջև, երբ մին հիւսիս կը փչէ միւսը հարաւ. մին Ա՛րեգ Փարթ կը կարդայ, միւսը Ռոմէօ ժիւլիէդ. մին սանձ ուր կը չալէ, սիւսը դաշնակ։

Անցեալնոր կտոր մը մանիլակագոյն թաւիշ բերելով կ'ստիպէր որ չրջազգեստ մը չինեմ, մինչդեռ ես, մող թէ առանկ վառ գոյն մը վրաս անցնել, տղայոցս իսկ հագցնել չեմ ուզեր, վախնալով որ մի գուցէ գռեհկացնեմ անոնց ճաշակը. և այս ամենափոքր օրինակէն կրնաք հետևցնել դուք թէ, մինչև ո՛ւր կը հասնի մեր միջև եղած հեռաւորութեան սահմանը։

Սակայն բարի մարդը, ամենայն համառութեամբ կը կրէ իմ ծանր լուծս, առանց ամենափոքր տրտունջ մը իսկ հանելու բերնէն, գուցէ ղրկելով իր ամբողջ կենաց մէջ գործած այս միակ մեղքին վրայ, որ ապաքէն չատ սուղի նստած է թէ իրեն և թէ ինձ։ Եւ ո՛վ կ'երաշխաւորէ որ ամուսիններու ամենապատուականը չը պիտի ըլլար ամուսինս, եթէ իր վիճակին, տարիքին, դաստիարակութեանն ու ճաշակին յարմար ամուսնութիւն մը կնքած ըլլար։

* * *

Ինձհարութիւն կղզամ երբ այսչափ բարի ամուսնոյ մը դէմ տրտնջամ, սակայն ցաւալի է ըսել որ ես քաչէ ամուսին մը չէի երազեր, այլ ոչ ամուսին մը կ'ուզէի, որ հեղինակութիւն ունենար վրաս. վիճէր հետս, յաղթէր, յաղթուէր ու — խօսքը մէջերնիս մնայ — քիչ մ'ալ վրաս խլեր. և մէկ խօսքով, իմ ապրած մթնոլորտիս մէջ ապրէր բարոյապէս և միթէ այսպիսի ամուսիններ կը պակսէին ինձ մեր երիտասարդներուն մէջ։

Ահաւասիկ այս խնդիրն է որ չեմ կրցած լուծել, և ամէն անգամ որ հիմակուան պէս հոգեկան անմկութիւն մը ղգամ, ամէն բան մութ կ'երևի աչքիս. և զուսանօք դիտելով ամուսնական յարկս, կը կրկնեմ ինձ սովորական դարձած հարցը թէ «ո՛վ է պատասխանատուն, որ ես ճաշակիս յարմար ամուսին մը չեմ կրցած գտնել»։ Դեռ դպրոցական գրասեղանիս շուրջը, արդէն հիացողներու բաւական սուսար չարքով մը պաշարուած կի, և ընկերութեանց մէջ մտնելուս պէս, ալ չը կրցայ զըլուխս առնել աքանչացողներէն, լրագիրներու մէջ գրած ամենապարզ մէկ յօդուածս ահագին աղմուկ կը յարուցանէր շուրջս, և ամենաչնչին մէկ ոտանաւորիս համար հազարաւոր բերանէրէ գովեստներ ու հարիւրաւոր գրիչներէ ընդհ ակառակն

տարափներ կ'տեղային գլխուս։ Դաստիարակուած ??? երիտասարդներու մասնաւոր խմբակ մը՝ բան գործ ըրած էր ամէն առթիւ պիս փառաբանել, և ի դէպ թէ չանդէպս միշտ իմ վրայ խօսիլ. մինչև իսկ չատեր մամուլի միջոցաւ ալ սկսան ոտանաւորներ, ներբողներ, ուղերձներ ձօնել անուանս սկզբնատառերուն, և խմբագրատուններէ մերժուածները մասնաւոր նամակաւ ձեռքս հասցնել։ Ո՞ր երեկոյթը և կամ ո՞ր հանդէսն էր որ ես գացած ըլլայի, ու մչտնջենական խնկարկուներուս մի քանին, և կամ ամրողջութիւնը փութացած չըլլային հոն պիմելու ու իրենց հիացումներն արտայայտելու։ Գործը այս վիճակին մէջ էր, ու ինձ նման ամենուն պաշտելին եղող աղջկան մը, ուրիշ բան չէր մնար այլ ևս, եթէ ոչ ընտրութիւն մ'ընել այս իրարմէ գերազանց թևկնածուներուն միջև, տալով յաժարութիւնս ումկին և կամ միւսին, և այս օրինակելի ամուսնութեամբ նախանձելի ընտանիք մը կազմել ապագային մէջ։

* * *

Աստուածմէ չը կրցած պահածս ինչո՞ւ ձեզմէ պահեմ. ընտրութիւնս ըրած էի արդէն, և թէև ձեր մէջ խօսք չէր բացուած ամուսնութեանց նկատմամբ, սակայն ապուշ ըլլալու էր մարդ, որ չը հասկնար թէ մենք իրարու համար կ'ապրէինք, պարագայ մը որ չէր խուսափած ուրիշներուն ալ տեսութենէն, և ամէն անգամ որ առիթը ներկայանար, քար մը կը տեղաւորէին խօսակցութեան մէջ, մեր ապագայ միութեան առթիւ։ Բայց որո՞ւ հոգ, մեր ուզածն ալ այն չէ՞ր արդէն։ Ո՛հ, անփորձ էի, կատարեալ անփորձ, և չը կար բարեխիղճ մէկը որ հասկցնէր ինձ թէ «Դաստիարակուած աղջիկ մը, ուրիշ բան չէ՝ մեր երիտասարդներուն համար, եթէ ոչ թանկագին զարդ մը, որուն վրայ պէտք է հիանալ, սքանչանալ, գովեստներ յօրինել, սակայն բնաւ հետը չամուսնանալ»։ Այո՛, այսչափ բացայայտ ճշմարտութիւն մը չը հասկնալու աստիճան անփորձ էի և կը կարծէի թէ ինձ նկատմամբ արտայայտուած ցոյցերը անկեղծ զգացման հաւաստիք են, և ո՛րչափ մեծ եղաւ զարմանքս, երբ լսեցի որ, այն երիտասարդը, որուն ամէն պարագայի մէջ մտատիպարը կը պատկերացնէի ես, նշանուած էր։

— Որո՞ւ հետ, պիտէ՞ք։

— Անպէսի աննշան աղջկան մը, որ քանի մը հարիւր ռուբլներէ ի զատ ոչ մէկ ունէր, ո՛չ գեղեցկութիւն, ո՛չ դաստիարակութիւն, ո՛չ կրթութիւն, և ոչ ալ երիտասարդին ճաշակին յարմար ճաշակ։ Առաջին անգամ չատ դէշ ազդեցութիւն ըրաւ վրաս այս տխուր լուրը, և եթէ պատուոյ զգացումը ի նկատի չառնէի, չատ բաներ պիտի ընէի վրէժ լուծելու համար։ Սակայն քանի օրերն անցնէին, աւելի լաւ կը տրամադրուէի և անբաւական կ'հանէի երիտասարդը, սա միակ միտքով որ, սկզբունքս ո՛ւ է խոստումս չէինք տուած իրարու, և դուցէ երիտասարդը մտքէն իսկ չէր անցներ որ ես պիտի պէտք կրնայի ?? Իրեն հետ ամուսնանալ . . . այրած սրտի մխիթարանք։ Անէն վայրկեան սիրտ կ'առնէի, յոռետես ըլլալ չէի ուզեր, և կ'ըսէի որ, միթէ ամէն երիտասարդ այս վճռին վրայ դառնալու է, եթէ անի դրամի նախապատուութիւն տուաւ, անդին հազարաւորներ կան, որք կը պաշտեն գեղեցկութիւնը, դաստիարակութիւնն ու ճաշակը՝ որոց կատարեալ մարմնացումն էի ես, նոյն իսկ երիտասարդներուն թէ գրաւոր և թէ բերանացի՝ հարիւր անգամ կրկնուած խոստովանութեամբ։

* * *

Դարուս հոգեբանութիւնն ու բանաստեղծական ոգին կը պահանջէին որ, ես հիմակ յուսահատ՝ անկողին ինկած, վերջին շունչս աւանդէի բժիշկներուն դիրկը, միշտ պիս լքանող երիտասարդին անունը կրկնելով, մերթ ընդ մերթ զառանցէի, հեծեծէի և վերջապէս ծաղիկ հասակս զոհէի այնպիսի սրիկայի մը սիրոյն։ Եւ մեր թշուառ աղջիկներն ալ կարծելով թէ բնութեան ընդհանուր օրէնքը այս է, և թէ ամեն աղջիկ, որ իր մը տաղտած երիտասարդին հետ չամուսնանար, պէտք է որ մաշի, հիւծի, թոքախտէ բռնուի, և վերջապէս ո՛ւ է միջոցաւ վերջ տայ կեանքին, և կամ եթէ այսպիսի վիշտ մը կրելէ վերջ՝ դեռ ևս ապրի, ու ամուսնանայ ուրիշի մը հետ — ինչ որ հաղուագէպ է — պէտք է որ, քանդէ՞ամուսնոյն տունը, ոնանակոխ ընէ խեղճ մարդուն պատիւը, ի հաշիւ այն երիտասարդին, որ դուցէ հիմայ իր վրան իսկ չը խորհիր, և իրեն նման քանի՞ քանիներուն հետ կ'առնէ կուտայ։

Սակայն ես այնպէս չըրի, ստացած դաստիարակութիւնս օգնութեան հասաւ ինձ, և առողջ դատողութեամբս խորհեցայ

որ, « ինչո՞ւ անգամ մ՛ալ միտքս բերեմ այնպիսի վատ մը, որ պարզապէս ոսկիներու սիրահար մ՛է եղեր »։ Արիւթիւն ուներ ցայլ, թէև քիչ մը դժուարաւ, սակայն ուշարերեցայ և վճռեցի այլ ևս այդ էջը դարձել։ Բայց որովհետև Թեկնածուներուս Թիւ Ֆէկը անճարակութեամբ ձեռքէ փախցուցած էր Թիւ Եղբարէն համար աւելի փորձառու եղայ, ու այս դէպքերէն քանի մը ամիս անցնելէ վերջ, օր մը անուղղակի կերպով զգացնել տուի իրեն Թէ. « երջանիկ պիտի ըլլայի, եթէ ամուսնութեամբ միացած ըլլայի իրեն հետ »։ Այս անակնկալ յայտնութենէն այնչափ ուրախացաւ երիտասարդը, որ քիչ մնաց ձեռքերս Թողուր ոտքերուս փարէր։ « Ինձ նման աչխարհի հիացում ազդող աղջիկ մը՞՞ իրեն հետ ամուսնանալ հաճի՛ր, ըսել է Թէ կարծածին չափ դժբաղդ չէր եա եա »։ Սակայն դժբաղդութիւնը հոն էր որ ինք դիս Ա . . . ին (նչանուող Թիւ Ֆէկ Թեկնածուս ըսել կ՛ուզէ) հետ նչանուած կարծելով, խօսք տուած էր ուրիչ աղջկան մը, և Թէև դիս հազար անգամ կը նախընտրէր քան այն աղջիկն, բայց ի՞նչ չահ որ պատուոյ խօսք տուած էր և չէր կրնար խոստումը դժբաղդ ընել աղջիկ մը։

Թիւ Եղբ., ամուրի մնալ ուխտած էր, Թէև երկու ամիս վերջ ամուսնացաւ չլկին աղջկան մը հետ 700 ոսկի դրամաժիտով։ Թիւ Ղրաը ամենէն անկեղծն էր և ուրիշի մը բերնով պատասխանած էր Թէ « չէր համարձակեր ինձ նման ազատ դատարակութիւն ստացած աղջկան մը հետ ամուսնանալ »։ Թիւ հինգէն ընտանեկան պարագաները անհամապատասխան էին արտաքին երևոյթին։

Վերջապէս Թեկնածուներս, աջէն, ձախէն կամաց կամաց կ՛ամուսնանային, և ես առաջին դասակարգէն երկրորդին լծած, քանի մը տարի ալ անոնց հետ զբաղեցայ, սակայն անօգուտ, ամեն մարդ իր ուսումնը կը դանէր և ես ճիշտ այն գիտնալին նման որ ինկած տեղը կ՛ապատէ որ տուները յաջորդարար դառնան ու իր տունը առջևը դայ որ մէջը մտնայ, կ՛ապատէր որ այս պատրանաց վերջը դար, և ազատէի անոր ատոր քմահաճոյքին խաղալիք դառնալէ։

Մինչ այս մինչ այն՝ տարիքս երեսունին մօտեցաւ, և դեռ ձայն ձուն չը կայ։ Օր մը նայեցայ որ, հայրս առաջարկ մ՛ըրաւ, առաջարկ մ՛որ գլխովին անյարմար էր ինձ, սակայն ինչ չահ որ, պատիւս պիտի մրկէր ու աղատէր դիս անմայ կասկածեան ծանր լուծէն։ Երկար օրեր խորհելէ վերջ վճռեցի, և ամուսնացայ

թէև բարի, պարկեշտ, խոհեմ, սակայն դէմ-դիմի իմ հակառակ-կերս կազմող մարդու մը հետ։

* * *

Ա՛ս զէզէկներուն նայեցէք, բաւական չէ ինձ եղած նախատինքին, մէկ մ՛ալ ամուսնանալէս վերջ չորս կողմս քծնելով, ընտանեկան յարկս սիտի քրքրեն, դարձեալ ակռան լրագիրներուս մէջ առնել տալու, բայց ականջ կախողը ո՞վ։ մէկը կ՛գրէ որ «ինչո՞ւ Տիկինը չը գրեր, արդեօք ամուսնական հոգերը արգի՞լք կը դառնան գրիչ ձեռք առնելուն»։ միւսը կը գրէ «բաւական ժամանակ կայ որ դրական աստղերը գրկուած է մեր իգական սեռին զարդն եղող Տիկին . . . ին հիանալի արտադրութիւններէն»։ եթէ բան գործ չունին, կրցածնուն չափ թող յաղաչեն, ու անխորհ մը գտնեն որ, զոհուի այս ստասպատիր ձևերուն։ եթէ մեր դրական հրապարակը սկսածը կ՛զգայ դրագիտուհիներուն, եթէ դաստիարակուած աղջիկ մը թանկագին գոհար մ՛է մեր երիտասարդաց համար, ամուսնութեան ժամանակ ինչո՞ւ կը լքանեն զանոնք, և կը թողուն որ դաստիարակութիւն ստացած, ուսում առած, դպրոցներու ծառայած աղջիկները դժբաղդ ըլլան։

Հարս ըլլալէս տարի մը վերջ էր, երբ դաստիարակուած երիտասարդները կամաց կամաց սկսան ինձ հետ՝ ցրտացած յարաբերութիւնները վերանորոգելու առիթներ ստեղծել, որովհետև ալ հարս եղած, ամուսինս գտած, լմնցած էի, ու բնաւ անտեղութիւն մը չէին համարեր քծնիլ։ սակայն չէք դիտեր թէ, որչափ կատաղութիւն կ՛զգայի ամէն անգամ որ ասոնց մէկ էջմէնէն մարիկ ընէի, որովհետև իրենց դաստիարակուած խելքովը պարզապէս երդչուհոյ մը և կամ անպատիւ կնոջ մը դերը տալ կը յանդգնէին ինձ։ Ուստի երեկոյթի մը մէջ, ուր հարիւրնեւրով հրաւիրեալները կը դտնուէին, երբ այս պարոնները դարձեալ չարուեցան չորս կողմս, ու աղաչեցին որ հիանալի ձայնովս բան մը երգեմ իրենց համար, վրէժխնդրութեան ժամը հասած սեպելով լրջութիւն մը տուի դէմքիս և ամէն նկատումէ առաջն կոխելով սկսայ երգել։ «չուրջ պատեալ կինե, չունք բաղումք եղեն, չաղախեն արեամբս, որս եղէ չարեաց ուռկանաւ կեղծեաց, որոցան զանձն իմ»։ այս երգին վրայ, բնդհանուր ապշութիւն տիրեց մեր պարոն դաստիարակուած կնորհնե-

րուն մէջ, և հասկցան թէ այլ ևս տխմար չը կար որ խաբուէր իրենց։

Այս ամենէն վերջ երբ կը տեսնեմ որ ծնողք մեծ իրարացման մէջ են աղջիկներին կրթելու, դաստիարակելու, լեզուներ, դիպուածներ, ուսմունքներ, գեղարուեստներ սորվեցնելու և ճաշակին աղնուացնելու համար, չեմ կրնար խնդուքս բռնել, և կը հարցնեմ ես ինձ թէ «որո՞ւ համար են այս պարտաւորութիւնները, և որո՞ւ համար կը դաստիարակուին այս աղջիկները, եթէ մեր երիտասարդներուն համար է բոլորովին աւելորդ է, քանի մը ոսկի թող դնեն անոնց ձեռքը, և պիտի տեսնեն որ, «քէօռ ես թօփալ ես գալուլ ես» պիտի ըսեն ու գոհանան։

15 Դեկտեմբեր 1893
կ. Պոլիս

ԳԱԼՍՄԵԴՈՒՀԻ

ԻՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՍ

Ի

1845ի մեծ հրդեհէ յառաջ՝ որ «Հայնոցն» այրեացաւեր ըրաւ, և Գալատայի մեծագոյն կիրառութենանց ժամանակները՝ դպրոցի վերի սրահի դրան ալյակողմեայ պատուհանի մէջ Մարսիլիական խաչքարկեկ կարաս (ֆէֆ) մը կայ եղեր ջրով լեցուն։ Հոգ առարծու աղաներու հրամանաւ դրուեր է այն՝ որպէս զի աչակերտք այդ կենսական անհրաժեշտ հեղուկի համար չիջնեն մինչև վար և ժամանակի ընդունայն կորուստ չըլլայ անոնց համար։ Սաուգիւ իմաստուն տնօրէնութիւն։ Կարասին ծորակէն լարուկ մը կախուած էր սկահ մը թիթեղեայ՝ ուսկից Մեսրոպեան բարձրագոյն տանուկք իրենց ծարաւի պէտքը ըստ կամս կը յագեցնեն եղեր։

Օր մ՝Անդրէաս վարժապետ երկու ձեռքերը կռնակին կապած՝ որոնց մէջ պատժոյ գաւազանը կը ճօճէր մեղմիկ և նուազ գաւոր, սրահն ի վար օրորուելով մը ճեմած միջոցին՝ ի՛չչէ

կ՚ընէր սովորաբար, կը դիտէ «չար ժամ» որ սկսի լարը ծռըակի վզէն փաթթուիլ ու փաթթուիլ են՝ ջուրի պիտանի ամանն անչարժութեան դատապարտելու աստիճան։ Ցղայական պարզ չարամտութիւն մ՚անշուշտ որ ըստ ինքեան նշանակութիւն չունէր։ Կ՚երեւայ սակայն թէ բազմամեայ տեսչին մէկ նեղսիրտ օրն էր այն՝ որ կէս դար ետք պիտի արձանագրուի եղեր Աբաթաֆեան Աբդէլ և Աբշըշէ քաղաքը քսանուչորս տարիէ հետէ հրատարակուող Ա. Մ՚ըլ մէջ։ Նոյն առաւօտ «ձախ կողմէն» արթընցած պիտի ըլլար հոչակաւոր վարժապետը, ինչպէս կ՚ըսեն ռամիկներն։ Այս փոքրիկ՝ աննշան և անխորհուրդ չարութիւնը կը մեծնայ, կը մեծնայ, ահագին համեմատութիւններ կ՚առնէ իր բորբոքած մոքի մէջ։ Իրեն այնպէս կը թուի թէ անհանդուրժելի արհամարհանք՝ ծանր անարգանք մ՚էր այն իր իշխանութեան դէմ, որուն՝ ինչպէս յայտնի է, յետին աստիճանի նախանձախնդիր էր հին բարի վարժիչը։ անտեղի յանդգնութիւն մ՚որուն պատիժը միայն կրնար ըլլալ։ Ջուրի սկահը փաթթոտել փաթթոտել և անգործութեան մատնել։ Ստոյգ է սակայն թէ այդքան կրիոյ և այդքան բարկութեան աւիթ տուող կանանոցին իր անվնաս կապանքներէն արձակելէ պարզ և դիւրին բան չկար աչխարհի մէջ։ Կը հարցնէ զայրագին թէ ո՞վ էր այդ անլուր լրբութեան՝ այդ քրէական յանցանքի հեղինակը։ Լռութիւն։ Աւելի ահեղ ձայնով իր ըսպառնալից հարցումը կը կրկնէ։ Պապանձում աչակերտաց կողմէ։ Ո՞վ պիտի համարձակէր ինքզինք հեղինակ դատանիլ յանցանքի մը՝ ոճիրի մ՚որ այս աստիճան բարկացուցած էր ահարկու վարժապետը։ — Ով որ ընդը գիտէ՝ թող խօսի։ Դարձեալ լռութիւն։ Ըստ ամենայն հաւանականութեան նորատի դպչէն ամեն անզգոյշ աչքերէ հեռու գործած էր իր պատմական չարութիւնը։ Դի՛ր զվեզս ի վերայ մեղացս. յանցանքի բուն ինքնութիւն աւելի այս սմանզուկ լռութիւնը՝ թերևս միահամուռ դատադրութեան մը նշանակ՝ կը սրտմտեցնէր Մեսրոպեան վարժարանի անողոք «կարգադիրը»։ — Եթէ յանցաւորին անունը չտրուի ինք՝ սկահի կողմի այսինքն բոլոր աջակողմի աչակերտները մեծ մինչև պզտիկ փալախաչով պիտի պատժեմ անխնայ։ Ինչ անտեղի և անբանական խորհուրդ և սպառնալիք։ Ի՞նչու՝ ինչ պատճառաւ բոլոր աջակողմի աչակերտներն ենթարկել այդ անարդ պատիժի. ինչ իրաւունքով համերաչխ ընել պանդխտանքի մ՚որմէ կրնային իրապէս և ուղղակի անգէտ և

անհաճո եղած ըլլալ. և ի՞նչու սրահի աջակողմեան թևը միայն և ոչ ձախակողմեանը։ Գանգի կարան աջակո՞ղմ կը դտնուէր։ Այլ ասիկայ պարզապէս անհեթեթ չէ՞ր միթէ։ Իր արժանապատուութեան մէջ վիրաւորուած և կրակ կտրած բարի վարժապետն ամէն տրամաբանութիւն, զուտ և արդարութեան սկզբունք կորսուած կ՝երևար նոյն ձախորդ ժամուն։ Հրամանն անդարձ էր և անողոք։ Ցալախան կը հանուի բազմոցի տակէն, այն օրը չատ դործ ունէր տեսնելիք այդ չարաչուք կազմածը։ Պատրաստի վայտերը բաւական չէին, երեսուն–քառասուն եթէ ոչ աւելի՝ աշակերտներու ներքաններ իրարու ետևէ պիտի ճաղկուէին. նոր վայտեր կը հրամայուին դռնապանին՝ որ մաքրած ու կոկած կը բերէ զանոնք և ներկայ կը դտնուի այս հանդիսաւոր պատժի դործադրութեան։ Դիտողութեան կամ արդար բողոքի տեղ լաց ու կոծ մ՚էլ կ՝ակսի բարկութեան նշանակ նստարաններու վրայ՝ որ սակայն իրենէ բուխսիրտ վարժապետին քար կտրած սիրտը չկրնար չարժել։ Պարտքը ամէն բանէ առաջ. օրինակելի պատիժ մը՝ վիրկարար դեղիւսի մը տակ պէտք էր աշակերտաց բարւոյն՝ ընդհանուր սրահի ուղղութեան համար։ Բռւատոս մ՚էր որ կը պատժէր իր սիրասուն զաւակները, քանդի յայտնի է թէ Անդրէասս հայր մ՚էր գորովալի իր տանուց համար։ Առաջին կարգը կը հրաւիրուի տրակօնեան պատիժին։ Անմռունչ հպատակութիւն։ Ո՞վ պիտի դիմադարձէր վարժապետին։ Զաղկումը կ՝սկսի առաջին դրասեղանէն, կը շարունակուի, կը շարունակուի մինչև յետին դրասեղանը։ Հեռագետ՝ լացերու, ողբերու մէջ կը պառկին ու կ՝ելլեն պատժահարք։ Կատրած վայտերու նորեր կը յաջորդեն։ Աջակողմը կը լմնայ սրահի գլուխէն մինչև յետին ծայրը։ Չկայ աշակերտ որ իր հարուածի ծանուցուած բաժինն ստացած չըլլայ։ Այլ ո՛չ, կը սխալիմ. վերջին աշակերտ մը կը մնայ վերջին դրասեղանի վերջին խորշը, նորեկ և անծանօթ պատանեակ մը՝ մանրուկ և աղաղուն։ Ո՞վ է այս անծանօթ նորեկը։ — Սարդիս Պալասանեան, Անդրէասի հին և ծանօթ սաներէ մին, այսօր Իզմիրի ազգային դիւանապետ։ Ահաբեկ և դողդողար կը յառաջանայ հէք և վհերոտ պատանին։ Ի տես այս սարսափի և տրկարութեան՝ Անդրէասի անագան կարեկցութիւնը կը չարժի իր ի բնուստ դիմօտ սրտի մէջ։ — «Տեղդ գնա», կ՚ըսէ անոր, և այս կերպով ճռռացած կազմի մը չնորհիւ ազատած մէկ աչակերտի բացառութեամբ միայն աջակողմեայ թևի ընդհանուր

*ճաղկումը վերջ կը գտնէ * :*

Ցանցաւոր բղէզը պատժուա՞ծ էր դոնէ. ան ևս կար ծեծ ուտողներու ստուար բազմութեան մէջ: Ո՞ գիտէ, թերևս պատիժէ ազատ մնայ իր դործած այն անխորհուրդ յանցանքի համար՝ որ այնքան մեծ ձիւն պիտի բերէր սրահի ամբողջ մկ մասին գլուխը: Առանց այս յեղակարծ արգահատանայ անխըղճայ ճաղկումը ալ թևէն պիտի անցնէ՞ր ճամբ թևին ևս՝ որպէս զի վերի բովանդակ սրահը քաւած ըլլար կարասի ծորակի վգին ջրի սկահը պինդ մը փախտած ըլլալու քրէական յանցանքը: Զգիտեն:

Իմ հին վարժապետս Ա֊ֆոռակալ Տէր Փիլիպպոս ևս անդամ

---

* Ցայտնի է թէ Պալատպանեանի՝ ասկէ առաջ հայկաբանութեան առաջին դասատու Մխիթարեան վարժարանի մէջ, հասակը մեծ յառաջիմութիւն չէ ըրած ուրիշներու հոլովմամբ: Պատմութիւն մ'այս մասին: Օր մը խաղի միջոցին դպրոցի պարտէզին մէջ ինչ մ'օդ եւ հանգիստ առնելու համար հանդարտիկ֊հնձած տանը՝ չարաճճի աշակերտներէ մէկը խոյանալով՝ յանկարծ կ'աշտանակէ աշխուժիւ ուսոր երկու ուսերուն վրայ, ինչպէս կ'ընեն երդեմն նորահաս բզէզները՝ իրենց խօլ զուարթութեան մէջ եւ գրօսասիրի բախէ մղուած: «Ո՞վ է այդ լիրբը» կը պօռայ դասատուն զայրագին՝ բօթուելով ուժգնակի, մինչդեռ այդ գայթակղական տեսարանի ականատես սանուցիք պրկուցիք խածնելով՝ աչք ունք ընելով իր անշնորհ սխալումը նշանացի կը հանկցնէին ձախորդ շահատակին: Խնդոյն վար կ'նետուի ու կը հետապնդէ դժբաղդ աշակերտն՝ ակնկոր ու կարմրած: Հայկաբանութեան առաջին դասատուն պարզապէս ընկերակից մը կարծելով ասոր վրայ վազած էր իր չարաճճի խաղը: Հայրապետ Շահվերիեանն՝ իրրեւմն թուաբանութեան վարժապետ նոյն դպրոցի մէջ՝ իր հանդարտ մարմնով ու պարթև կերպարանքով կատարեալ հակապատկեր մը կը կազմէր հայկաբան ընկերատակ դասատուի հետ: Գրատախտակի առջեւ անցած թուաբանական խնդիր մ'ի գիր կ'առնուր կռիսով՝ գայն օրինակել պատուիրելով իր աշակերտներու: Թուագէտ վարժապետը կրակ կը կորէր տեսնելով թէ ասոնէ հրամայուած պարտքը չեն կատարած: Այլ ի՞նչպէս կատարէին գայն՝ երբ իր չաղր մարմնով գրատախտակի յոյնին ու երկաթը գրաւած էր համակ, եւ դասատուի թուանիշերու երեսն իսկ չէին կարող տեսնել՝ թող երբ իրենց հանդարտ վարժապետը հետապնդէր գրատախտակի առջեւէ:

Այսպէս ուրեմն վարժապետի մը ֆիզիկական հարկ եղած է ինչ մ'ասելի կամ պակաս ծանր՝ իսկ երբեմն իր անպատեհութիւնները կ'ուենենայ դասախօսութեան կարեւոր արուեստի մէջ:

մ'ընդհանուր ֆալախայով պատժած էր վարի սրահի իր բոլոր աշակերտները, այլ գոնէ սկսի խնդրէն աւելի ծանր յանցանքի մը համար, յանցանք՝ որ կատարեալ եղեռի մը կերպարանքն ունէր առաջնոյն քով։ Նորատի չարաճճիները միարանած կ'ին պատռտած թղթի կտորտանքներու ահագին դէզ մը լեցնել բարի քահանային ղալփախին մէջ, անանկ որ այս վերջինս իր սուրբ կարգի նշանակն եղող պաշտօնական փակեղը գլուխ դրած առեն՝ թղթեղէն անհամոյ կարկուտ մ'է կը տեղայ ահա իր ալեզարդ գանկի վրայ, մինչ անպատկառ բղիղներն կ'սկսին ժպտիլ այս ճաղալից տեսարանէ զուարճացած՝ որ անվայել դատարկութեան մ'արգիւնք էր։

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլիս, 7 Յունվար 1894

Բաբեկա՛, կան յիմարներ աշխարհիս մէջ, — և փառք Աստուծոյ չատուր չեն — որ ճշմարտութեան համար հոգի կ'տան, որ ճշմարտութեան համար ապրիլ ու մեռնիլ կ'ուխտեն, որ՝ ճշմարտութեան պոչը բռնած՝ — ինչպէս բռնեց Արիստոմէն աղուէսինը — չարունակ կ'քարոզեն որ մարդիկ պարտին սուտ մտածել ու խոր վիրապէն ելնել ու ճշմարտութեան լոյսը տեսնել, որպէս զի փրկուին ու երջանիկ լինին, ի'նչ չարաչուք յորդորակ է'հ, եթէ կայ ազէտ մ'աւելի ծանր քան հնատանը, որ դեռ մեր օձիքը չթողուց, աւելի անհաւի քան հրդեհն, որ ամէն մտերմի վրայ կ'նետեցնէ մեզ, աւելի քան դիչ քան երկրաշարժն, որ երբեմն վերատակներուն երբեմն կ'թաղէ մեզ այո, եթէ կայ աւելի ազետարեր պատուհաս մը մարդկային ազգի համար, այդ պիտի լինի ճշմարտութեան յանկարծական ծագումն ու ծաւալումը։ . . : Համբերէ՛. . . թարեկամ, սի՛ քանար խաչդր խաչդր աչերդ իմ վրայ, միտ դիր և ապա որչափ կ'ուզես ղայրացիր։ Նե նախ՝ ինչ է, կ'ազաչեմ, ճշմարտութիւնը — պարզա դիս պիտիմբէ պաղ գնդակ մ'որ կ'թափաի մեր միմնոլորտին վեր՝ անանդան և անդադար անդը վեռի մը մէջ, կամ եթէ կուզես, ոսկե-

միայն նեկտար մը՝ հրաշեւ հրեշտակներու համբուրելի բերնին արժանի, այլ յաւէտ դառն ու անախորժ մարդկային մոլորութենէ եւ ստոպոպակ չրմերուն: Եւ այս տենչն, այլ մոլորում կ'կազմեն դերագոյն երանութեան մ'ազդիւրն, որ չէ թէ այսօր, չէ թէ հերուն, չէ թէ նախապատմական, այլ անթիւ անհամար դարերու չրջանին մէջ, այլ յաւիտենից կ'բխի անհունութեան եւ անիմանալիութեան աչխարհէն: Այդ՝ անհունին հուն եւ անսահմանին սահման ու չափ դնել, ինչպէս կ'դնեն մարդիկ իրենց կարճ խելքովնիւ, ուրիշ բան չէ, կարծեմ, բարեկամ, եթէ ոչ անըմբռնելի ճշմարտութեան տեղ ստութիւն, անչափելի էութեան տեղ ենթադրութիւն, ակնախտիտ լուսոյ տեղ ստուեր դնել է. այսինքն՝ այն ամեն բաներն որով մեր ընտանեկան, տնտեսական, պատմական, իմաստասիրական, օրէնսդրական, արուեստագիտական կեանքը չաղուած է եւ որով մի այն մարդս երջանկութեան ծոցը կ'կարծէ անուշ քուն քաչել ու վայելել ինչ որ այժմ կ'վայելէ՝ իբրեւ նոր լուսոյ եւ քաղաքակրթութեան չնաչխարհիկ զաւակը:

Մինչ կուչիս որ չարունակեմ եւ ցոյց տամ քեզ այն պատրանաց ալէծուփ ովկիանն, որու վրայ կ'նաւարկէ հոգեզմայլ մարդ էակն, նայն իսկ ճշմարտութեան ինքնակոչ մանետիկներն, եւ համրեմ մի առ մի հոզագնահաս մարդկային այլազան խաւերն որ կ'բուսանին, կ'ծնին, կ'չարժին, կ'դործեն ու կ'մեռնին աւանդական հին ու նոր ստութեանց վրայ: Չէ', այդ ծանրութիւնը չպիտի առնուի. նամակիս սահմանը չներեր, այլ միայն պիտի յորդորեմ քեզ որ մի անգամ ևս աչքէ անցնես պատմութիւնդ՝ որ հայելին կ'նամարուի տիեզերական կենաց: Ի՞նչ կ'տեսնես միայն հրէշներ, հրեշտակներ, դիք եւ դիցուհիներ, առասպելական էակներ՝ վիշնու, Ֆրիշնա, Պուտ, Դատ որ ունին հոյակապ մեհեաններ, զանազան զոհեր եւ անհամար երկրպադուներ: Մարի՛ Օսիրիսի տաճարն, եղի՛ր Ոլիմպոս, տե՛ս բուդերն, մարդկային պաշտամանն եւ մեծագործութեան հրաչալիքն, եւ մոխիկ ըլլ Պիւթիան, Սաֆոն, Բէնտարը, Հոմերոս եւ անհամար քնարերդուներ, բանահիւսներ, որ կ'երգեն այլաբանական կեանդանի աչխարհ մ'որու բնիկները կ'հրմուին, կ'պարեն՝ այդ դիւային ու երկնային երաժչտութեամբ արբչիս: Եւ ի՞նչ են Յունական եւ Հռոմէական պիտութեան, դրութեան եւ արուեստից հրաչակերտներն, որոց առջեւ դեռևս ծունր կ'դնեն նոր աբրուններն, եթէ ոչ՝ իրականին, ճշմարտին դրականին ներհակ՝

մոլար իմաստասիրութեան, խանդագին երեւակայութեան ու հնարագէտ հարստարութեան գուշագէղ այլ ստայօդ հրաշալի ծնունդներն՝ ինչ են խնդրեմ, հեռուները դգերելու հարկ չկայ, մեր արդի եւրոպական քաղաքակրթութեան յարաշարժ շրջումներն ու տատանումները, եթէ ոչ պայմանագրական սըտութիւններու դաշնակատար հեւանքը, որոց ակնապիշ կ'նային ժողովուրդներն և կաթիւններով կ'ողջունեն ինչ որ բնականին, իրականին հետ բնաւ յարաբերութիւն չունին։ Աւելի մօտ եկուր. մեր ընտանեկան, բարոյական ու մտային կենաց շրջաններու մէջ մտի՛ր, պրպտէ՛ մեր վայելումներու, մեր խընդութեան, մեր դմայլման չարժառիթներն և ապա, եթէ կարող ես, մի խոստովանիր որ, եթէ դերադրաշ ղօրութեամբ մ'այսօր մեր սիրական նախապաշարմունքը փարատին, եթէ մեր երազներն ու անուրջները ցրուէին, եթէ մեր ուղունքն ու ժժմունքն խորտակէին, եթէ, իմի բան, մեր հմայքն ու քմայքն թօթափէին, մարդկային ամենաստուար մասն՝ որ այդ թերափներն իրրև իր գոյութեան անհրաժեշտ պայմանները կ'նկատէ, չպիտի կարծէր թէ արտմութեան, թշուառութեան և յուսահատութեան ժամը հասեր է և իր գերեզմանը փորելու չպիտի ըձտապէր, այնքան խոր արմատ ձգած է մարդկային բնութեան մէջ դերբնականին, հրաշալեայն և անհնարին ղաւսումը։ Եւ ինչ անդթութիւն պիտի լինէր զրկել մարդս այդ երանութեան դրախտէն, ո՛ւր կեանքը կ'սահի հրապուրելի և չնորհալի, վասն զի այդ հրապոյրն ու չնորհը կ'աքօղեն արուեստականութիւնն և սուտ իւն։

Եւ մինչ Պաքօն չըսաւ, բարեկամ, — սուտը պղպեղն է ճշմարտութեան — և այսպէս ոչ մեայն մեր կենցաղն իր գործունէութեան այլազան ճիւղերուն մէջ սուտ կ'խաստի անդուլ, այլ և դեղարուեստներն, դեղեցիկ դպրութիւնները, այլ և դրագիտութիւնն՝ նոյն մտածին և նենդալի ամպերուն մէջ կ'ծփան։ Եւ իրօք՝ ո՛ր ականատես նկարչին պատկերը, ո՛ր ճարտար երաժշտին երգն, ո՛ր երևելի մատենագրին նկարագիրն, ո՛ր երկնային բանահիւսին նկարն, բնագրին իսկ և իսկ դոյնն ու ձևը կ'արտայայտեն։ Արդէն բնութեան երևոյթներն առաջօք սեսիլներ են, և ի հարկէ մարդս, այդ երևոյթներուն մէջ բանաւորն, հաւատարիմ մարդման կ'կանգնի զինք չրջապատող սուտերներուն և կ'ղոչէ. — Քանի դեղեցիկ են։

ՇՈՒՆՈՒԿ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ

1891 Յունուար 3 Ջմիւռնիա

Նոր տարւոյն առաջին գիշերն էր, ընտանեկան թեթեւ ֆնճոյքէ մը դ'ինի, իմ անհեռակս առանձնացած, դրասեղանիս շուրջ, իմ միամեայ շրջանիս մէջ ունեցած գործառնութեանցս վրայ կը խոկայի, նման այն ուղեւորին որ կանգ կառնու զառիվայրի մը վրայ, կամ լերան մ'սաորտը, կամ հովտի մը կուշտը, ձգելու համար իր աչքերը իր առած և առնելիք ուղւոյն և անոր դառնութեանց կամ քաղցրութեանց վրայ։ Յանկարծ դպաւ աչքիս Ձեր պատուական հանդիսի վերջընթեր թիւն, ձեռք առի և ախորժանօք սկսայ կարդալ, յուսալով գէթ Ձեր թերթն պարունակող ընտիր դրուածոց մէջ փարատել իմ անծայր խորհրդածութեանց շարքն։ Սակայն կարելի չէ ինձ այս անձուկ տողերուն մէջ բացատրել Ձեզ, խմբագիր Տէ՛ր, թէ ի՞նչ մեծ ուրախութիւն զգացի երբ կարդացի Ձեր հանդիսին մէջ թէ նոր տարիէն սկսեալ զայն 15 օրն անդամ մը հրատարակելու որոշած էք։ Բնաւ հարկ չկայ Ձեր այդ ընելիք ջանքերուն ծանրութիւնն փնտռելու, Դուք արդէն մեր հայ գրականութեան ընտիր ու յոգնաչատակ մշակներէն էք, օժտուած էք մեծ գրագիտի մը յատուկ ամէն արժանիքօք, և միշտ գնահատուած էք Ձեր գրական այն ընտիր գործերով որ հրապարակ հանած էք, փշոտ ասպարէզի մը ծանր աշխատութեան բեռան տակ ընկճուած։ Զգոհանալով հրապարակին վրայ թողած Ձեր այնքան յիշատակներէն, որպէս թէ ստիպուած լինելիք գոհացնելու ընթերցող հասարակութիւնն, և մանաւանդ Ձեր հանդիսի սիրահարներն 23ըդ շրջանն բոլորելով, առաւել ևս կը ծանրանայնէք Ձեր աշխատութեան բեռն և յաղթահարելով ամէն խոչնդոտներ, նոր տարւոյն հետ կը խոստանաք նոր և աւելի ընդարձակ ասպարէզ մը բանալ Ձեր ընթերցողաց առաջ և ընդլ անոնց ընթերցանութեան առթիւ ունեցած իղձերն ու փափաքներն։

Տարակոյս չկայ որ Ձեր այդ կրկնակի զոհողութիւնն պիտի վարատուրւոյն ընթերցող հասարակութեան կողմանէ՝ աւելնալով բաժանորդաց ու աշխատակցաց թիւն, քանի որ Ձեր թերթն ի սկզբանէ չէ շեղած բնաւ իւր ուղղութենէն՝ պահելով ընդ միշտ իւր ժողովրդականութիւնն, սիրելով ամէն ուրեք իւր բարեացական օգուտներն։

Խմբագիր Տէ՛ր, քաջալերելով Ձեր այդ նոր ձեռնարկն և յայտնելով ի սրտէ իմ խնդակցութիւնս, կ'մաղթեմ որ ինչպէս նոր տարին նոյնպէս և Ձեր այդ նոր ձեռնարկ նոր յաջողութենէ շաւիղ մը բանան ձեր առջև և ընթանաք յառաջ միշտ յառաջ այն ուղւոյն մէջ զոր այնքան տարիներէ ի վեր կ'շարունակէք։

ՄՈՒՀԱՆ

1893

Տարի մ'ևս անցաւ՝ մատամբ իր հետը տանելով թերևս տրամախի արկածներ, որ բաւական տառապեցուցին մարդկային ազգն և նորանոր բարդութիւններու սերմեր թողլով, որ թերևս ըեղնաւորին ապագային մէջ։ ԹՈՒՐՔԻԱ անմահն չմնաց այն պատահարներուն որ պահ մը վրդովեցին իր առևտրական և տնտեսական դրութիւնն, սակայն մեր վեհափառ Սուլթանին չնորհիւ, որ իրրև նախախնամական ոգի կ'նկէ անդուլ իր ժողովրդոց բարօրութեան վրայ, ոչ միայն մեղմացան հնտախոխ առթիւ ծագած նիւթական աղէտներ, այլ և իր լայնածաւալ Պետութեան մէջ՝ միշտ իր իմաստուն և հեռատես հոգածութեամբ և տնօրէնութեամբ, աւելցան այն հիմնարկութիւններն որ երկրին չինութեան անչափ կ'նպաստեն։ Պատմութիւնն արդէն արձանագրած է մեր Օգոստափառ վեհապետ՝ Սուլթան Համիտ Կայսեր մեծագործութիւններն, որ նպատակ ունին կրթական, եկեղեցական, օրէնսդրական և առևտրական բարգաւաճումն ակրութեան և որ մեծութեան և զօրութեան տարբերներ են։

Խաղաղութիւնն թէև անվրդով, պատերազմի չչուկներ և մանաւանդ ապատազինութիւնները վերջ չտուին եւրոպական մեծ տէրութեանց մէջ։ ԱՆԳԼԻԱ դրազեցաւ գլխաւորապէս իրլանտայի ինքնօրինութեան հիմնադրով, որ թէև Հասարակաց խորհրդարանէն անցաւ իրրև օրէնք՝ յետ երկար և ազմկալի վիճաբանութեան և ընդդիմութեան, սակայն Լորտերու ժողովը զայն մերժեց։ Թերևս ապագայ ընդհանուր ընտրութիւններն այդ օրինագրին հակառակորդ իրը վճռեն կատարօնեան պաշտօնեաներուն անկմամբ։ Դրամագլխի և աշխատութեան պայքարն, որ գործադուլներու յաճախմամբ կ'նշանակուին, յետին ծայրն հասաւ, և երկրագործութեան, տարազագործութեան և տուրևառի զգալի հարուածներ տալէն զատ՝ մանաւանդ հանքահան գործաւորներու ընտանիքներն մեծ թշուառութեան մատնեց, և առ ժամանակեայ իրաւախոտութեամբ միայն վերջ առաւ, մինչ այն անպատասխան հարուածն զոր կրեց անգլիական նա-

ատարվիշն իր մկ ափոլին մարտանաւին, վ/ից զօրիայի ընկղմամբ Սիրիոյ ծովուն մէջ՝ Դրայըն ծովակալին մի սխալ հրամանին հետևանքը։ Իսկ անգլիական դաշինականութեանց մէջ, ի հարաւային Ափրիկէ, Ուկանդա, Զանկիպար, Մազագասկար յուզմունք և չիմիութիւններ անպակաս եղան և գինու զօրութեամբ բնիկներն զսպելու փորձերն կասկածելի, Մինչդեռ Հնդկաստան և Աւստրալիա ոչ նուազ վրդովեցան արծաթի գնոյն անկմամբ, ծագած գանձային դժուարութեանց և տեղանաւորական անանկութեանց երեսէն, և ձեռք առնուած միջոցներ դեռևս ոչ անդորրութիւն ու վստահութիւն բերին մտաց և գործառնութեանց և ոչ փոխարինութիւն 47 միլիոն ոսկւոյ ընտսուցը։ Ուրախալի երևոյթ մ'է որ միջազգային կնճիռներ իրաւարար ատեաններու միջոցաւ խաղաղութեամբ լուծելու գրութիւնը նոր յաղթանակ մը տարաւ Անգլիոյ և Միաց-Նահանգաց մէջ վաղուց կծու վէճի մ'առիթն եղող փոխորսութեան խնդրոյն վերջ տալով։ ՖՐԱՆՍԱ՝ որ պէրասկր այլ լուսամիտ կնոջ պէս աչխարհի աչքն իր վրայ դարձնելու ծրքն ունի, թէ իր պաշտօնէութեան երիցս փոփոխութեամբ, թէ Բանամայի խնդրոյն առիթ ծագած անակնկալ և դայթակղական յայտնութեանց պատճառաւ, որով չատ նչանաւոր անձնաւորութիւններ դատի կոչուեցան, և հին պաշտօնեաներ իրրև կաշառառու քաղաքական սպարէզէն վտարեցան, թէ իր դաշինականութեանց սահմաններն ընդարձակելու և ի Սիամ՝ Մէքօնկի ձախ ափանց վրայ տիրապետութեան նոր իրաւունք մը հաստատելու յաջողակութեամբ, թէ Ռուսական նաւատորմին ի Տուլօն այցելութեամբ՝ իրր վստահարմ պարտաւորութիւն 1891 ին Ֆրանսական նաւատորմին ի Քրոնչղատ ըրած այցելութեան, թէ այն չքեղ և անոնման ընդունելութեամբ որու առարկայ եղան Ռուս ծովակալ՝ Ավելեան և նաւային սպաներն և որ ոչ միայն ջերմագին համակրութեան այլ և երկու մեծ աղգերու մէջ սիրած համաձայնութեան հանդիսական հաստատիքն եղաւ, թէ Հանրապետութեան՝ ընդհանուր երեսփոխանական նոր ու բանաւոր ընտրութեամբ, նորագոյն այժ և կորով ստանալովին, և ի վերջ՝ Ք.Քազիմիր Բէրիէի նոր գահիճի մը պետ կարգուելովին՝ այո, Ֆրանսա ընդհանուր ուշադրութեան գրաւեց և հիացում պատճառեց, այնքան վտանգաւոր և կատաղագական պղտոր ջրերէն միշտ յաղթական և անազարտ կանգնելով։ ԴԵՐՄԱՆԻԱ ևս ունեցաւ իր նորընտիր Ռէյխդտին, որ ի նպաստ կառավարութեան մեծամաս-

նուիրեն մ՚ուննենալով՝ պատերազմական հիմնադիմն՝ որու չափաբաժինը մնայուն բանակին 70 հազար զօրք պիտի ունենայ, հաստատուեցաւ, այնպէս որ այդ բանակին թիւն հասաւ 479 հազարի։ ԻՏԱԼԻԱ իր թագաւորին և թագուհւոյն ամուսնութեան 25 ամեակը տօնեց, սակայն իր դանդաղին տխուր վիճակին յետին ծայր ծանրացած և խնայողութեան պէտքն զգալի եղած լինելով՝ պաշտօնէութեանց փոփոխութեան մէջ դարման մը գտնելու հնարը կ՚փնտռէ, և այժմ Պ. Ժիլիօտի այդ դարմանը գտնելու կ՚ջանայ։ ՍՊԱՆԻԱ՝ թէև պաշտօնէութեանց փոփոխութենէ զգոյշ, բաւական նեղուեցաւ Յ. Փրիմիէ Մէլիլա ամրոցին դէմ տեղացուց կռիւէ եղած յարձակումէն, ինչպէս նաև անիշխանական չարժումներէ և ազէս ներէ։ Շուէտ և Նորվեկիա՝ միշտ հանդարտ, ընդհանուր ժողովին նոր ընտրութեամբն կը յուսայ վճռել առ կախ կեցած միութեան խնդիրը։ ԱՒՍՏՐՕ–ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ նշանակութեան արժանի դառնքէ կամին պաշտօնէութենէ հրաժարումն և ներքին ցեղական վէճերու տեսարանը կ՚ընծայէ, մինչդեռ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ նորընծայ Պ. Դրիգուբի պաշտօնէին ճարտարամտութեամբ կ՚յուսայ ազատ մնալ անանկութենէ։ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳԻ. Պ. Ֆլիվէնտ Մարտին իր պաշտօնին գլուխն ացնաւ, և երկիրն յուզող արծաթի և մաքսային սակադնի ծանր խնդիրները կարգադրելու համար զանազան խորհուրդներ քննութենէ եաև՝ համաժողով մը կազմուեցաւ որ Շէրմանի օրէնքը քննէ, այս է դանձին կորմէ 4 ½ միլիոն տօլարի դնման պարտաւորութիւնն, և երեսփոխանական ժողովն ու ծերակոյտը չնչեց այդ օրէնքն՝ թեթևացնելով գանձն մեծ բեռէ մը և արծաթի դինն իջաւ գրեթէ 32 բէնայի մի ունկիոյ։ Մաքսային տուրց խնդիրն դեռ քննութեան տակ է։ Շիդակօի աշխատհանդէսն, որ թաց էր Մայիսէն մինչև Նոյեմբեր, հոյակապ և աննման ձեռնարկ մ՚եղաւ. այցելուք 21 միլիոնի հասան։

ԼՐԱՔԱՂ

Ամանորի առթիւ՝ շնորհաւորական փոխադարձ պյսելութիւններ տեղի ունեցան Ազգ. Պատրիարքարանի և այլ պաշտօնատուներու մէջ՝ լատ սովորութեան։

Վ. Եռափետ Սուքիաճ՝ իր հարցածանօթ վերհանձնու թեամբ հաճեցաւ՝ ամանորի առթիւ, 400 ռուբլի նուիրել Ազգ. Պատրիարքարանի.

Խանձեանը Ալ Օսմանի նորահաստատ պատուանշանն վ՝ հինփառ կոչմամբ՝ պիտի նուիրուի միայն վհատականերու և արքունի անդամոց, որ բարոյական և գործնական կերպով կ՝աջակցին Օսմանեան կայսերական տաւարութեան։

Հայրապետական զանազան տնօրինութիւններ՝ թէ Գէորգեան ձեմարանի յառաջացման, թէ վհատարանի մատակարարութեան և թէ տաճկահայ ընտրութեանց մասին՝ ցոյց կ՝տան որ Էջմիածին բարեկարգութեան երես պիտի տեսնէ։

Աղաւնեան Գրիգոր եպիսկոպոս՝ Ս. Կոմիտիկոսի հրամանաւ Ատրպատականի Առաջնորդ կարգուեր, ուր հնատախտ բռնութիւնով վտճաններ է ի ջուր և անոր յաջորդեր է Պարզեանց Սուքիաս եպիսկոպոս։

Սարկիսեանց Գէորգ եպիսկոպոս՝ Վրաստանի և Իմերեթի նորընտիր առաջնորդ կարգուեր և իր պաշտօնին գլուխն է անցեր։

Ստեփանէ Խորէն Ս. վարդապետ, արդէն ծանօթ ազգին իր հրմտութեամբ, Գէորգեան ձեմարանի բեմադասութեան դասատու նշանակուած է և արդէն առաջին դասախօսութիւնն աւանդելով միացեալ ընտրանեաց մէջ՝ խոր տպաւորութիւն ըրած է ունկնդիրներուն վրայ։ Ս. Կաթողիկոսն լաւագոյն ընտրութիւն մը չէր կարող ընել։ Խորէն վարդապետ կ՝վարէ նաև քարտուղարութեան պաշտօնն՝ Ս. Հայրապետի մօտ։

Մանկանց պարտէզ։— Ներկայ ամսոյս 2ին՝ ըստ սովորութեան, Պատ. Կրթասէր ընկերութեան տնօրէնութեամբ՝ գողտրիկ և ակնապարար հանդէս մը տեղի ունեցաւ Ս. Հռիփսիմեան վարժարանի սրահն՝ որ վայելուչ կերպով պատրաստուած էր։ Կաղնիէ ծառի հանդէսն էր այս։ Մանուկներէն փոքրիկ ոյդկունք և տղայք՝ ի ներկայութեան բազմաթիւ հանդիսականաց, զանազան խաղեր խաղացին, առակներ արտասանեցին և ի ձայն դաշնակի, պարեր յօրինեցին, ընդ հակողութեամբ՝ Տիկնոջ՝ Պ. Կ. Պալասանեանի և վարժուհիներու, որոց հոգածութիւնն ջանքն և աշխատութիւն ակներև կ՝երևի փոքրիկ մանկանց աշխոյժ և շնորհալի շարժուձևն ներու, խաղերու և յատուկ արտասանութեան մէջ։ Յաւարտ հանդիսի քաշխուեցան մէն մի աշակերտի, կաղանդի նուէրներն, և հանդիսականք գոհունակ ու զուարթ տպաւորութեամբ մեկնեցան, գովելով Պատ. Կրթասէր Ընկերութեան ազդօգուտ նպատակն և Մանկապարտէզի մէր և աշխատասէր վարժուհիներու և յատկապէս Օր. Վարդուհի Ա. Ալպարդալեանի անձնանձիր հոգատարութեան արդիւնքը։

Էնճիլիէնցան իմիջի մէջ բաւական տագնապ կ՝պատճառէ։ Ի լրոյ կ՝մանանք թէ 40-50 հազար անձինք բռնուած են այդ հիւանդութենէն։ Շատ մը հաստատակաց դպրոցներ շրջան մը գոցուեցան դասատուներու հիւանդութեան պատճառաւ։ Թէև չէ վտանգաւոր, սակայն ի բնէ սակաւ կամ յաւազգոր անձերու կրնայ մահագէր դառնալ, եթէ զգուշական միջոցներ ձեռք չառնուն։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Իզմիրի համար տարեկան արժ. մէճ.	3 ½
» » վեցամսեայ	2
Կ. Պոլսոյ և այլ երկիրներու համար տարեկ.	4
վեցամսեայ	2 ½
Ազգ. վարժապետներու համար իւրմիր տարեկ.	2 ½
դուրսերու համար »	3

ԿԱՆԽԻԿ ՀԱՅԵԼԻՔ

Ա. Մամուլ կ'հրատարակէ նաև ձանուցումներ չափաւոր պայմաններով։

Ո և է նամակ, յօդուած ու գրուած ուղղեալ առ խմբագրութիւն ետ չեն դարձուիր։

Թէև Ա. Մամուլ ունի յատուկ գործակալները ի Կ. Պոլիս

Մեծ. Նշան Պերպէրեան
61 Եուէն Ջաղրիէ Ճադդեսի,
և
Մեծ. Յ. Յաննէսեան
Հեպլին խան — Կալաթա

որոյ միջոցաւ կարելի է բաժանորդ գրուիլ և թերթերն ստանալ, սակայն այն բաժանորդներն որ կ'փափաքին ուղղակի ընդունիլ իրենց թերթերն կարող են դիմել առ խմբագրութիւնս իրենց հասցէն որոշակի նշանակելով և միանդամայն տարեդինն Օսմանեան թղթադրամ ուղարկելով։

Մեր հասցէն,

Խմբագրութիւն ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼՈՅ — Իզմիր
Rédaction d'ARÉVÉLIAN MAMOUL —Smyrne.